

21x31.53	1/4	עמוד 18	הארץ - מוסף הארץ	14/07/2023	86849119-6
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

דע מאין באת

אי אפשר שלא לשאול: האם אנחנו שוב עדים לדרמה ההיסטורית שבה קיצונים משיחיים הורסים את כל מה שבנו פה קודמיהם? אניטה שפירא

ביזת בית המקדש השני על שער טיטוס ברומא. האם זו באמת ממשלת חורבן הבית השלישי?

ופתאום, הספק מנקר

התנועה הציונית נזהרה ממנה כמו מאש, אבל בחלוף 75 שנה המשיחיות מאיימת להחריב אותנו. זה קרה פעמיים בעבר. האם זה עומד לקרות שוב?

אניטה שפירא

העתה חגגה מדינת ישראל 75 שנה לקיומה. אילו היה מישו מספר לנו ב-1948 שכעבור שלושת רבעי מאה יהיו בארץ קרוב לעשרה מיליון תושבים, כשמונה מיליון מהם יהודים, שהיא תהיה אחת מהמדינות המובילות בעולם בפיתוח טכנולוגיות חדישות, שתיחשב למעצמה אזורית, היינו חושבים שהוא חולם חלומות כאספמיה. ישראל היא אחת המצליחות מבין המדינות שקמו בעידן הדה־קולוניזציה לאחר מלחמת העולם השנייה, וזאת על אף הסכסוך הישראלי־פלסטיני שאין לו סוף. אולם בחצי השנה האחרונה ממשלת ישראל, והעומד בראש, בנימין נתניהו, הורסים הישגים שנקנו בעבודה קשה ומתמדת של ממשלות ישראל לדורותיהן. הם מערערים את הכלכלה, מגרשים את המשקיעים הזרים, גורמים לירידת ערך השקל, לירידת האמון של המוסדות הפיננסיים העולמיים במדינה. והעיקר: הם יוצרים קרע עמוק בעם בישראל, שלא היה כמוהו.

יש משהו מאגי במספר 75: שתי הממלכות היהודיות העצמאיות שהתקיימו בארץ ישראל התקיימו כל אחת בערך אותו מספר שנים. שתיהן נכבשו על ידי מעצמות גדולות שהשתלטו על האזור, אשור ובבל, ובימי בית שני – רומא. ישראל ואחריה יהודה לא קיבלו בהשלמה את השלטון הזר, אלא מרדו וניסו להחזיר את העצמאות האבודה. בין מפלגת שלום לבין מפלגת

המצביאות הדכאנית. אך הציונות היתה תנועה רציונליסטית, פרגמטיסטית, שביקשה להקים ישות מדינית יהודית בארץ ישראל על ידי פעולה שמשתמשת במציאות ולא פועלת כנגדה. כך התקיימה תנועה שמורדת במציאות היהודית ומבקשת להקים תשתית לשלטון עצמי בארץ ישראל, מזה; ושיתוף פעולה עם המעצמה השלטת, תחילה הטורקים ואחר כך הבריטים מזה. המתח הזה שיקף את הניגוד בין הגעגוע המתמיד לגאון לאומי, לקוממיות יהודית, לבין ההכרה של רוב מנהיגי התנועה הלאומית בצורך לפעול תוך התחשבות במגבלות המציאות, למצוא בתוכה את הסדקים והחרכים שיאפשרו את הגשמת החלום הציוני.

רבן יוחנן בן זכאי, שעזב את ירושלים

מלחמה תמיד ניצחה מפלגת המלחמה. "מפני חטאינו גלינו מארצנו" – יש מן האמת באמירה זו, אך לא חטאים כלפי ריבוננו של עולם הביאו את התבוסות והאסונות, אלא מאבקים בין מתווכים וקיצונים, שבהם תמיד ניצח הצד הקיצוני, הלוחמני. חוסר התבונה המדינית, היעדר הכישיון לתמרן בין המעצמות הגדולות, הנטייה לעימות קצה, הם שהביאו את האסונות הלאומיים הגדולים. הנטייה היהודית להתווכח על קוצו של יום, לא לקבל מרות, להתפלג כדרכה של אמכה, הכשילו את הממלכתיות היהודית בימי בית ראשון ובית שני.

התנועה הציונית התייחסה כאמביוולנטיות כלפי המרידות הקדומות. תנועה לאומית זקוקה לגיבורים, כדמויות סמל של מרי ואִי־השלמה עם

21.12x28.38	2/4	עמוד 19	הארץ - מוסף הארץ	14/07/2023	86849134-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציורו - 80790					

אותן למגילת היוחסין שלה, כגחלים שמעידות על שאיפת הגאולה שלא כבתה. אך בו בזמן נוה-רה כמו מאש מפני הלהט המשיחי. היא ביקשה לרסן אותו ולהתניך את האש הזרה שלו לאקטי-ביום בעולם הזה. הלהט המשיחי לא נעלם, אלא נותר בשוליים.

האנטישמיות תיארה את היהודי כיסוד גזעי זה, שמנצל את העם המארח. יהודי אינו מסוגל להקים ישות מדינית משלו. הוא זקוק לישות הלאומית המקומית: הוא מין של פרויט, שמי תיישב על הגזע האיתן של העם המארח ויונק ממנו כוח ועוצמה, בעוד שהוא אינו תורם לעם בדברים החשובים: יהודי לא עובד אדמה, יהודי לא מלכלך את ידיו בעבודות ראשוניות. הוא עו-סק במקצועות של מעמד ביניים, המחייבים הש-כלה, ידע בכספים, אמנות (שהוא מעניק לה אופי זה לא לאומי אותנטי). הוא לא לוחם, אלא משתמט כמיטב יכולתו משירות צבאי. הוא לא עוסק במקצועות שיש בהם סכנה: הוא לא מגלה ארצות, הוא לא מיישב ערבות. הכסף היה הנר-שא שווהה ביותר עם היהודים.

הרצל ובני דורו קיוו שהציונות תשנה את הדימוי של היהודי מנוכל ופרויט לאיש של כבוד, אומץ, איש בונה מדינה, מיישב ארץ של ממה. ואכן, היהודים הוכיחו שהם מסוגלים לע-בוד אדמה, ליישב ארץ ולהילחם באומץ לב. הם הוכיחו יצירתיות והתמדה, כישרון ומסירות יוצאי דופן, שגילו לעולם יהודי חדש, אחר, נועז, איש רוח ואיש פעולה. אך מה בדבר הקמת ישות מדינית בת קיימא? לכאורה, המדינה כבר קיימת 75 שנה, והוכיחה יכולת עמידה במשברים. האם נצלח את מחסום 75 השנה? לפני עשר שנים בע-רך, בארוחת צהריים אלגנטית במועדון הסגל באוניברסיטת קולומביה עם פרופ' ראשיד חלי-די, אחרי שיחה תרבותית נעימה, הוא אמר לי: "אתם כמו הצלבנים, סופכם להסתלק מפלסטין-נה. זה רק עניין של זמן". האמנם זה מה שצפוי למדינת היהודים? הניסיונות לעקור את היהודים מארץ ישראל בכוח הזורע לא צלחו. מהו, אפוא, האיום על מדינת היהודים?

כשהוקמה מדינת היהודים נשאלה השאלה מה יהיה אופיה, על פי איזו מערכת ערכים וחר-קים היא תתנהל. רוב היישוב היהודי בארץ ב-1947 היה חילוני, אך רובם באו מבתי שומרי מצוות. החברה היישובית קיבלה סממנים דתיים יהודיים ועיבדה אותם לסמלים לאומיים: היה מובן מאליה שלוח השנה הוא הלוח היהודי, עם החגים והמועדים. טקסי המעבר – ברית מילה, בר מצווה, נישואים וקבורה נערכו ברוב המקרים בנוסח היהודי המסורתי. נעשה ניסיון ליצור מה-מסורת הדתית שהם הכירו מבית אבא מסורת שתתאים לעידן המודרני, וגם לרוח הלאומית החדשה. במרחב הציבורי היתה חירות דתית – מי שרצה, שמר מצוות, מי שלא רצה – יכול היה שלא לשמור.

החילוניות הלמה את רוח התקופה, שבה כוחה של הדת בכל העולם נטה לרדת. החרדים היו מי-עוט קטן וחלש בארץ. לפני מלחמת העולם הם היו מתנגדים חריפים של הציונות. אך עתה, כש-עמדה לקום מדינה יהודית, הם חיפשו דרך להצ-טרף לכלל היהודי. בגוריון שאף להעמיד חזית

צילום: gracee / Shutterstock.com

היום. התנועה הציונית הוקמה כתנועה חילונית, על ידי אנשים שנחשפו להשכלה הכללית, וגם לרוחות הלאומיות שנשכו באירופה של המאה ה-19. אך המיתוס הציוני, של שיבה לארץ האבות, קשור בליינתק למסורת היהודית, שהיא דתית באופיה. המתח בין הציונות כתנועה המעוגנת בעולם המודרני, לבין היהדות, שמהווה את ההצדקה לעצם קיומה של תנועת השחרור, היה מקור לדואליות שנכחה מראשית דרכה של התנועה הציונית.

ההיסטוריה היהודית רצופה גילויים של תנו-עות משיחיות, מה שכונה לגנאי "משיחי שקר". היו אלה ביטויים לשאיפה של עם גולה ומושפל לחזור לימי תפארתו. הציונות ראתה בהן גי-לויים של אנרגיה לאומית שכשלה והכניסה

הנצורה והלך להקים את הישיבה ביבנה, נדחה על ידי המיתוס הציוני כמסמל את אתוס החל-שים, המשלימים עם המציאות ומקבלים את מרות החוקים. לעומת זאת, מצדה הפכה לסמל של גבורה ונחישות. שמעון בר כוזיבא ורבי עקי-בא, שדרש על בר כוכבא את הפסוק "דרך כוכב מיעקב" – זכו למקום של כבוד. אך גבורת מצדה הסתיימה בהתאבדות קולקטיבית, ומרד בר כוכ-בא, כ-50 שנה אחר כך, גרם לאסון יותר נורא לעם היהודי מאשר חורבן בית המקדש. לא כל החכמים סברו כמו רבי עקיבא שבר כוכבא הוא המשיח. אלא שכרגיל, יד הקיצונים גברה. הסתירה בין הערצת ההתרסה והנכונות להק-רבה עצמית, לבין ההשלמה עם ריאל פוליטיק, ליוותה את התנועה הציונית מראשיתה ועד

19.05x26.51	3/4	עמוד 20	הארץ - מוסף הארץ	14/07/2023	86849135-4
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

נעשים בסיס למעשי עושק ומרמה, לשבירת הג' בולות בין מותר ואסור בתוקף ההיתר האלוהי, אוי האלימות הופכת לנורמה שכיחה, ההסתה – לצורת הביטוי המקובלת, השחיתות כמוצדקת אם היא לטובת ההתנחלות.

כיום יש רוטיניזציה של ההתנחלויות. כל הור מן יש משחק של חתול ועכבר בין מתנחלים לבין הצבא, כשהראשונים מנסים להרחיב את גבולות היישובים היהודיים, ואילו הצבא ביז אחת עוצר אותם וביז השנייה מגן עליהם. לאן זה הולך? האם יש עוד דרך לגלגל את השטיח חזרה או שאנחנו על מסלול בלתי הפיך של הק' מת מדינה דו־לאומית בין הים והירדן? לא כדי להקים עוד מציאות של חיי יהודים בקרב שאינם יהודים הוקמה מדינת היהודים, אלא כדי לקיים

המדינה על מספר האברכים שלומדים בשיבות ופטורים משירות צבאי.

שני המעשים הללו, שנראים כבטלים בשיי שים לעומת ההישג של הסכם השלום עם מצ' רים, השפיעו לטווח ארוך על גורלה של מדינת ישראל בהיקף שלא עומד ביחס שווה למיעוט המחשבה שהוקדש להם.

מהן נקודות המפנה שבגינן הגענו למשבר הנוכחי? האם היתה זו מלחמת לבנון של 1982, המלחמה הראשונה שנערכה ללא קונסנוס לאומי וגרמה לקרע בסולידריות הפנימית? האם הרצח של אמיל גרינצווייג, קצין צה"ל שחזר מלבנון והפגין עם חבריו בירושלים נגד מדיניות הממשלה? מה יצר את עומק השנאה שיכול היה להביא סתם אדם, ללא קשר למפגינים, להחליט

יהודית אחידה בפני עצרת האו"ם ערב החלטת החלוקה. לשם כך חתם על הסכם הסטטוס־קוו, שהעניק לדתיים את השליטה על נישואים וגירור שים. אגודת ישראל, שנתורו ממנה אך אודים עשנים אחרי השואה, קיבלה את הזכות ש-400 תלמידי חכמים, שריד לעבר, יהיו פטורים משיי רות צבאי. ברוח הפרוגרס, בן־גוריון וחבריו הע' ריכו שהדת נמצאת בנסיגה, והחרדים הם מעין מובלעת של העבר שסופה לעבור מן העולם.

כשהוכרזה המדינה, חתמו על מגילת העצ' מאות גם נציגי המפלגות הדתיות. המגילה מדב' רת על מדינת ישראל כמדינת העם היהודי, אך גם מכריזה על שוויון כל אורחיה, על חופש דת, תרבות ולשון. כיום מגילת העצמאות זוכה לפור פולריות גוברת בקרב תנועות המחאה, כמסמך שיכול לשמש בסיס לחוקה למדינת ישראל. אך כבר ב-1949 התנגדו הדתיים לחוקה שבה יוכרו על שוויון בין יהודים ומי שאינם יהודים. לכן הוסכם על חקיקה אטית של חוקי יסוד, שנועדו להצטבר במשך הזמן לקורפוס שווה ערך לחוק קה. האם זו היתה טעות היסטורית? האם הסיפור היה אחר, אילו היתה נחקקת אז חוקה?

המנדט הבריטי הוריש לישראל מערכת מש' פטית, ששימשה יסוד למדינה החדשה, בשיי נויים מותאמים. רוב רובה של אוכלוסיית ישראל לא באה ממדינות בעלות משטר דמוקר' טי, והנושא של שוויון בפני החוק ועליונות החוק היה זר לה. הישראלים היו יותר אמונים על ציות לחוק מאשר על הגנה על זכויות הפרט ועל השוויון.

מערכת המשפט הישראלית נוצרה בתהליך של ניסוי וטעייה. זה לא היה תהליך מסודר, שבו יושבים גדולי האומה ומחליטים על המערכת המשפטית, על הפרדת הרשויות ועל מערכת היחסים בין שלוש הרשויות, כדרך שבה נכתבה החוקה האמריקאית, או החוקות של צרפת, שני כתבו מחדש כמה וכמה פעמים. ישראל דמתה במידת מה לבריטניה, שבה הנוהג והתקדים הם התחליף לחוקה סדורה.

המפנה הרמטי בתולדות המדינה אירע בעק' בות מלחמת ששת הימים. בפני הישראלים נפתחו חבלי ארץ ישראל, מן הים ועד הירדן. הרב גורן תקע בשופר על הר הכית והמיתוס היהודי הקדום קם לתחייה. מדינת ישראל בגבולות 1949 שכנה בעיקרה בארץ פלישתים ובגליל הגויים. השיבה ב-1967 לערש התנ"ך, ארץ האבות, לסיפורי שאול ודוד, הפעימה והסעירה והולידה ציפיות משיחיות שנדמה היה שהפרגמטיוס הציוני גבר עליהן. הוויכוח הציבורי סביב המחיר של הכיבוש, המחיר האמוציונלי, המורלי, ובחיי אדם, להט מרגע למחרת סיום המלחמה.

ב-1977 עלה בגין לשלטון. הישגו הגדול ביותר היה הסכם קמפ דייוויד, שהביא להסכם שלום יציב, עם מצרים, שמחזיק מעמד מאז. אבל הוא עשה עוד שני דברים, ששינו את מהלך ההיסטוריה הישראלית ולא לטובה: האחד, הוא אימץ את גוש אמונים ואת תוכנית ההתנחלות שלו, וסייע להקמת יישובים ביהודה ושומרון. ההתנחלויות בגדה, שמעתה נקראה יהודה ושו' מרון, רבו והתפתחו, בתמיכה ממשלתית נרחבת. הדבר השני שבגין עשה היה אימוץ המפלגות החרדיות והכנסתן לממשלה, תוך קבלת תנאים שלהן, כמו הפסקת טיסות אל־על בשבת, והע' קר: ביטול התקרה שהיתה קיימת מראשית ימי

בארוחת צהריים באוניברסיטת קולומביה אמר לי פרופ' ראשיד חלידי: "אתם כמו הצלבנים, סופכם להסתלק מפלסטינה. זה רק עניין של זמן". האמנם זה מה שצפוי למדינה? הניסיונות לעקור את העם היהודי מארץ ישראל בכוח הזרוע לא צלחו. מהו, אפוא, האיום על מדינת היהודים?

בפינה אחת על כדור הארץ ישות מדינת יהודית נפרדת. כיום יש 500,000 מתנחלים ביהודה ושומרון. הממשלה הנוכחית העניקה סמכויות מופלגות לנציג המתנחלים בממשלה, סמוטריץ', ויש לצפות להגברת הקצב של ההתנחלות ולב' רוטליות גוברת והולכת משני הצדדים.

החרדים הם בעיה שאינה נופלת בחומרתה מבעיית ההתנחלות. יש סוגים שונים של חרדים: מורחים ואשכנזים, ליטאים וחסידיים. חלק מהם עובדים לפרנסתם, אך רובם הגדול מתפרנסים מעבודת נשותיהם, או מסתפקים בקצבה הממשלתית שהם מקבלים. כיום החרדים הם כמעט 14% מהחברה הישראלית. אלה משפחות גדולות, עם שישה ילדים בממוצע, ושיעור היל' דים החרדים יגיע תוך עשור או שניים לרוב בק' רב ילדי בתי הספר. העובדות שבהן הם עובדים, אם הם עובדים, הן בעיקר בתחום ההוראה. הנ' שים יוצאות גם לעבודות יותר מכניסות. עתה, עם ממשלת "ימין־ימין" הכוללת את הורמים הקיצוניים ביותר של החברה הדתית, הנדיבות של הממשלה כלפיהם פוטרת אותם מהצורך לרכוש השכלה כללית. יש ערים עניות של חר' דים, שתושביהן בורים בכל הידע המקובל בעולם המודרני, מתקשים כשהם יוצאים לשוק העבודה להגיע למשרות מכניסות, כי אין להם ההשכלה

לזרוק עליהם רימון רסס? יונה אברושמי, הרור צח, הסביר את מעשהו בהסתה פראית ומתמדת כנגד השמאל. המחתרת היהודית, שפעלה בסוף שנות ה-70 וראשית שנות ה-80 כנגד פלסטי' נים, כפעולות תגמול על רצח יהודים ביהודה ובשומרון, הידרדרה מפגיעה בראשי ערים בגדה, שאפשר היה לראות בהם מסיתים לרצח מתנח' לים, לפגיעה בתלמידי מכללה איסלאמית, ולנצי' סיון לפגוע בנוסעים חפים מפשע בחמישה אוטובוסים שנסעו בהם ערבים. היה זה תהליך מהיר של שחיקה של מעצורים מוסריים. האם היא שהביאה אותנו לזלזול בערכים ולאגואיזם לאומני חסר גבולות?

התנחלות בתוך אוכלוסייה, שאינה רוצה בשכנים החמדנים שמתיישבים לידה, ושעל כור' חה נוצרת סימביוזה בינם לביןם היא מקור לעיוות מוסרי עמוק, ליצירת חברה שרואה את עצמה כבעלת המקום מכוח הבטחות אלוהיות מלפני אלפי שנים, שאינן יכולות לעמוד במבחן רציונלי. הדימוי העצמי של "העם הנבחר" מעו' לם לא יושם בצורה כה מילולית כפי שהוא מיושם ביהודה ושומרון. כאשר אמר שר דתי שהר הבית הוא רכוש העם היהודי כי דוד המלך קנה אותו מידי ארונה היבוסי, זה נשמע כמו קור' ריון מגוחך, אך כאשר הקוריון המגוחך ודומיו

19.47x26.65	4/4	עמוד 22	הארץ - מוסף הארץ	14/07/2023	86849136-5
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790					

הדרושה. הם לא משרתים בצבא, והתרומה שלהם למדינה קטנה ביותר: בשל הכנסתם הנמוכה הם לא משלמים מסים, ומתקיימים לאמיתו של דבר על תמיכת המדינה.

היתה תכונה חיובית לחרדים – הם היו מתונים בכל מה ששייך לפוליטיקה, שריד מהגלות שבה שאפו שלא להרגיז את הגויים. לא עוד: זוהי אוכלוסייה גזענית, שמתייחסת כולל וול כלפי כל מי שאינו לומד תורה כמוה. היחס שלהם לנשים, ללהט"בים, לערבים, חושף גישה גזענית ומפלגתית.

המשבר הנוכחי בישראל עומד על הציר של דתיים מול חילונים, משיחיים מול דמוקרטים. זו

ובעל שם עולמי כמשפטן, ומילא תפקיד חשוב מאוד בשיחות קמפ דייוויד שהביאו לחתימת הסכם השלום עם מצרים, הפך בתעמולת השנאה לדמות שטנית. ניצול השואה, בן ה-86, הואשם על ידי מפגיני הימין שצבאו על ביתו הצנוע בכל אשמה אפשרית, למרות שהוא כבר עשרות שנים לא פעיל. תעמולת השטנה והפייק ניו של הימין משתלטת בעזרת הכוח הפוליטי שלהם על גלי צה"ל וכבר השתלטה על ערוץ טלוויזיה. הימין מנסה להשתלט על ההשכלה הגבוהה, על התקשורת, על מערכת הפקידות הממשלתית.

כשנעצרה החקיקה שנועדה לשנות את פניה של המדינה בשל הלחץ של המחאה, השמיעו

היתה תכונה חיובית לחרדים – הם היו מתונים בכל מה ששייך לפוליטיקה, שריד מהגלות שבה שאפו שלא להרגיז את הגויים. לא עוד: זוהי אוכלוסייה גזענית, שמתייחסת בזלזול כלפי כל מי שאינו לומד תורה כמוה. היחס שלהם לנשים, ללהט"בים וערבים מגלם אפליה בוטה

הפעם הראשונה בתולדות המדינה שיש ממשלה שכולה מצבע אחד, שכוללת את השוליים הכי קיצוניים מבחינה לאומנית ודתית, שאין בה גורמים ממתנים, ושראש הממשלה שלה נאחז בכל רסיס של מפלגה קיצונית ופועל להשביע את רצונו כדי שהממשלה לא תתפרק. שר המשפטים מעסיק את המדינה בניסיון להעביר רפורמה משפטית, שהמשמעות שלה היא אובדן העצמאות של מערכת המשפט, והכפפת הרשות השופטת לרשות המבצעת. ה"רפורמות" הללו נועדו להכשיר שחיתות, למנוע מבית המשפט להתערב במקרים של פגיעה בזכויות אדם, לבטל דה פקטו את השוויון של האזרחים לפני החוק. הנחמה היחידה שיש במציאות הזו היא תנועת המחאה, שמניעה המון נים, לראשונה בתולדות המדינה.

מול המחאה מופעלת מערכת הסתה ושנאה של הימין. כאשר טייסים הודיעו שאם תעבור החקיקה, הם לא יתייצבו לשירות מילואים שהם עושים בהתנדבות כמעט מדי שבוע, מעבר למה שמחייב אותם החוק, הם מיד הואשמו על ידי מערכת התעמולה של הימין בבגידה, ושר חרדי, שאינו רואה את דבשתו, התלונן: לא להגיע למילואים בגלל שהמדיניות של הממשלה לא נראית לך – זו באמת פריצת גדר. אהרן ברק, מי שהיה יו"ר בית המשפט העליון

דמוקרטיה רובנית, שבה הרוב קובע והמיעוט מוצא עצמו מקופח, או שזו דמוקרטיה ליברלית, שבה יש זכויות שוות לכל, שבה תקציב המדינה מחולק כך שזכויות החילונים מוגנות, שהערבים זוכים בנתח תקציב השווה לחלקם באוכלוסייה, ושהחרדים אינם מופלים לטובה, אלא נדרשים לתרום את חלקם לכלכלת המדינה.

כשחיים ויצמן ניהל את המשא ומתן עם הלורד בלפור על מה שייקרא לימים "הצהרת בלפור", שאל אותו בן-שיחו מה פירוש "מדינה יהודית", כשהחשש ממדינה תיאוקרטית, כפי שהתריעו אויבי הציונות, מתחבא מאחורי השאלה. ענה לו ויצמן: זו תהיה מדינה יהודית כמו שאנגליה היא אנגלית. התשובה היתה מדויקת: אין באנגליה הפרדה בין דת ומדינה, כמו בצרפת או בארצות הברית. הכנסייה היא אנגליקנית. הסמלים הלאומיים הם הסמלים הבריטיים: המלוכה, הדגל, ההמנון, הטקסים. אך המדינה נותנת שוויון בפני החוק לכל תושביה, ואין אפליה מטעמי דת, לשון או גזע מבחינה חוקית. שוויון בפני החוק מחייב מערכת משפט עצמאית. כך היתה ישראל עד שקמה עליה הממשלה הנוכחית לכלותה. זו המשמעות של המורשג "יהדות ודמוקרטיה".

האם נצליח למנוע את שינוי אופיה של הדמוקרטיה הישראלית? ממשלות ישראל עד לזו הנוכחית נוהרו מלהיות מגוון אחד. הגיוון ביטא את ההבנה העמוקה, שכדי לקיים מדינה חייבים לשמור על שיווי משקל בין המרכיבים השונים בחברה הישראלית. עתה לראשונה נשברה ההבנה הזאת. היסודות הקיצוניים, המשיחיים, רואים בממשלה זו הודמנות להשליט משטר תיאוקרטי ופשיסטי במהותו, שמעניק יד חופשית למתנחלים בשטחי יהודה ושומרון, ומנצל את קופת המדינה לטובת ההתנחלות מזה והחרדים מזה.

אם הממשלה תצליח לבצע את זממה, הקרע בעם יביא להגירת צעירים ישראלים משכילים. זה לא יקרה תוך יום או יומיים. אך בתהליך שבו המדינה תהפוך יותר דתית, יותר קיצונית, יותר מבודדת מן העולם המערבי, הצעירים יחפשו עתיד אחר. אכן, הצעירים אוהבים את המדינה וחפצים לחיות בה, אפילו מוכנים להקריב את חייהם למענה. אך אם המדינה לא חפצה בהם, הם לא יישארו. די אם כמה עשרות אלפי צעירים מרקב האליטות יהגרו, צה"ל לא ישרוד את הגירת מיטב המוחות, ומעבר לגבולות צופים בעניין כמה שמתרחש כאן.

ההיסטוריון יוספוס מתאר כיצד הקנאים שרפו את מחסני המזון בימי המצור הרומי על ירושלים. האם צודקים אלה שמכנים את הממשלה הנוכחית "ממשלת חורבן הבית השלישי"? האם היהודים לא פיתחו את הגן הממלכתי, את התוכנה הדרושה למצוא את הפשרה, ואנחנו שוב צופים בדרמה היסטורית שבה הקיצונים משתלטים ומהרסים את מה שבנו קודמיהם? ראשיד חאלידי טעה: אנחנו לא הצלבנים ואיננו מתכוונים לנטוש את פיתח הארץ הזאת, שבה דבקנו לאהבה. אך הספק מנקר: האם נלמד מהעבר? האם נפיק לקחים מההיסטוריה שלנו? או שמא נשוב ונכה על חטא: "מפני חטאינו גלינו מארצנו"?